

І Н Ф О Р М А Ц І Я
про найважливіші результати реалізації протягом 2014–2018 рр.
Концепції розвитку Національної академії наук України
на 2014–2023 рр.

1. Реалізація статусу НАН України як вищої державної наукової організації

Статус Академії як вищої наукової самоврядної організації визначено ст.17 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», який набрав чинності 16.01.2016, та Статутом НАН України, ухваленим Загальними зборами НАН України 14.04.2016 і зареєстрованим Міністерством юстиції України 27.07.2016. Цей статус передбачає її провідну роль в організації і здійсненні фундаментальних та прикладних наукових досліджень з найважливіших проблем природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук, здійсненні наукового прогнозування та експертної оцінки розвитку економіки, суспільства, науки і технологій, активну участь у формуванні та реалізації державної наукової та науково-технічної політики.

1.1. Координація наукових досліджень

Відповідно до нового Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» при НАН України утворено Міжвідомчу раду з координації фундаментальних і прикладних досліджень в Україні для сприяння розвитку фундаментальних досліджень та ефективному використанню їх результатів у прикладних дослідженнях і науково-технічних розробках за пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки. За участі НАН України розроблено положення про цю раду, яке разом з її складом затверджено Урядом.

При НАН України також успішно функціонує Рада президентів академій наук України, яка є постійно діючим колегіальним органом, що об'єднує президентів Національної академії наук України та національних галузевих академій наук України з метою координації наукової діяльності зазначених академій. Рада регулярно проводить засідання, на яких розглядаються актуальні проблеми діяльності академічної сфери. В 2016 році розроблено оновлене Положення про Раду президентів академій наук України, затверджене на засіданні Ради. Протягом 2014–2018 рр. проведено п'ять засідань Ради.

Значний обсяг робіт з експертизи фундаментальних науково-дослідних робіт здійснює Експертна рада при НАН України. В 2015 році оновлено склади її секцій із залученням незалежних експертів. Протягом 2014–2018 рр. секціями Експертної ради розглянуто понад 3600 науково-дослідних робіт, стосовно кожної з яких надано відповідний експертний висновок щодо доцільності її фінансування з державного бюджету.

Позитивну роль у сприянні координації досліджень відіграє регулярне розроблення та затвердження Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук. Зазначені основні наукові напрями було затверджено на період 2014–2018 рр. та на період 2019–2023 рр. з урахуванням пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року.

Важливою складовою координації досліджень залишаються наукові форуми – конференції, симпозіуми, семінари тощо. Зважаючи на те, що постановою Кабінету Міністрів України від 1 березня 2014 року № 65 (згодом постановою КМУ від 11.10.2016 № 710) припинено здійснення витрат на проведення виставок, ярмарків, з'їздів, симпозіумів, конгресів за рахунок коштів загального фонду державного бюджету, НАН України втратила можливість здійснювати цільову фінансову підтримку наукових форумів з бюджету Академії. Таким чином, на сьогодні установи НАН України мають змогу проводити наукові форуми лише за рахунок спеціального фонду. Це призвело до зменшення кількості заходів, що організовуються та проводяться установами НАН України за рік. Так, у період 2009–2013 рр. щороку відбувалося близько 780 наукових форумів, а в 2014–2018 рр. лише 640 в середньому за рік. Зменшилася й кількість заходів, у яких беруть участь науковці Академії: з 1700 у 2009–2013 рр. до в середньому 1150 на рік у 2014–2018 рр.

Координацію наукових досліджень в НАН України здійснюють Президія, секції, відділення та установи, а також дорадчі консультативні органи Академії – наукові ради, комітети і комісії з наукових проблем, яких у 2018 р. налічувалось 136. Протягом 2014–2018 рр. вживались заходи щодо їхньої реорганізації, оновлення складу та підвищення ефективності. З метою вдосконалення нормативних засад цієї діяльності постановою Президії НАН України від 31.01.2018 № 41 затверджено Положення про порядок створення та діяльності наукових рад, комітетів та комісій НАН України.

1.2. Науково-експертна діяльність

Національна академія наук України як вища наукова самоврядна організація України забезпечує незалежну наукову оцінку проектів стратегічних, прогнозних та програмних документів (доктрин, концепцій, стратегій тощо), а також за дорученням Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та/або з власної ініціативи розробляє пропозиції щодо засад державної наукової і науково-технічної політики, прогнози, інформаційно-аналітичні матеріали, пропозиції, рекомендації стосовно суспільно-політичного, соціально-економічного, науково-технічного, інноваційного та гуманітарного розвитку держави, здійснює наукову експертизу проектів законів, державних рішень і програм.

Щороку академічними установами на замовлення різних органів державної влади надається близько 2000 експертних висновків (пропозицій, зауважень, погоджень, коментарів тощо) до проектів нормативно-правових актів і програмних документів, інформаційно-аналітичних матеріалів (наукових оцінок, прогнозів, пропозицій і рекомендацій) з різних питань суспільного розвитку. Експертну діяльність здійснюють також фахівці Академії, включені до складу науково-експертних, консультаційних рад, комісій, створених при державних органах для попереднього розгляду та надання наукових висновків з різних питань їх діяльності.

Результати досліджень вчених НАН України знаходять застосування при підготовці фундаментальних узагальнюючих прогнозних документів, наданих для використання владним структурам, зокрема щорічних національних доповідей з ключових проблем сучасної України. Протягом 2014–2018 рр. підготовлено національні доповіді: «Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів» (2014 р.), «Інноваційна Україна 2020» (2015 р.), «Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі» (2015 р.), «Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії» (2016 р.), «Україна: шлях до консолідації суспільства» (2017 р.), «Українське суспільство: міграційний вимір» (2018 р.). На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 19.02.2002 № 198 «Про Українську національну комісію з питань правопису» та постанови Кабінету Міністрів України від 17.06.2015 № 416 «Про затвердження нового складу Української національної комісії з питань правопису» Українська національна комісія з питань правопису підготувала і подала на розгляд Кабінету Міністрів України проект нової редакції Українського правопису. Цей проект правопису було розглянуто і схвалено на засіданні Комісії 22.10.2018, а також на спільному засіданні Президії НАН України та Колегії МОН України 24.10.2018. Урядовий комітет рекомендував винести цю редакцію на затвердження Кабінету Міністрів України.

У межах наукового забезпечення конституційного процесу та мовної політики фахівцями Академії подано пропозиції до низки законопроектів щодо забезпечення прав і свобод людини, формування громадянського суспільства, децентралізації державної влади і місцевого самоврядування, реформування судової влади. Провідні вчені Академії були залучені до роботи Конституційної Асамблеї, а також здійснювали науково-консультативне забезпечення її діяльності. Проведено соціолінгвістичні дослідження української мови та направлено до виконавчих органів практичні рекомендації щодо її удержавлення, розширення українського мовлення тощо.

Фахівці НАН України брали активну участь у нормотворчій діяльності Верховної Ради України. Щороку до відповідних комітетів Верховної Ради України направлялося близько 200 пропозицій, висновків та зауважень до проектів законів. Фахівці Академії залучались до підготовки та проведення парламентських та комітетських слухань. Щороку правознавцями Академії надавалося близько двох десятків науково-експертних висновків на звернення суддів Верховного Суду України. Великий обсяг експертної роботи виконувався на замовлення Кабінету Міністрів України.

Тісна співпраця склалася з низкою центральних органів виконавчої влади. На їх запити, зокрема в 2018 році, було надано майже 1400 експертних висновків та аналітичних матеріалів з питань розвитку та оновлення економіки та соціальної сфери. Результати наукових розробок фахівців установ НАН України економічного профілю широко використовувались при розробленні схем планування територій та програм соціально-економічного та культурного розвитку районів та областей України, формуванні генеральних планів міст. У рамках мережевого інформаційного, науково-аналітичного забезпечення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування Національна бібліотека України ім.В.І.Вернадського забезпечує поширення низки інформаційно-аналітичних продуктів, зокрема щодо конституційного процесу в Україні, євроінтеграції, діяльності політичних інститутів, фінансової та енергетичної сфери, безпекових аспектів, регіонального розвитку.

Академія бере активну участь у формуванні державної наукової та науково-технічної політики, зокрема у підготовці законодавчих актів щодо пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, інноваційної діяльності, визначення пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і розробок. На виконання постанови Загальних зборів НАН України в 2018 році створено робочу групу НАН України з підготовки пропозицій до проекту державної стратегії розвитку науки, технологій та інноваційної діяльності. Пропозиції до проекту зазначеної стратегії розглянуто на засіданні Президії НАН України 27.03.2019 та найближчим часом після доопрацювання буде надіслано до Національної ради України з питань розвитку науки і технологій.

Фахівці НАН України систематично проводять соціологічні виміри українського суспільства, за результатами яких готуються та надаються аналітичні матеріали Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України, Адміністрації Президента України та засобам масової інформації. НАН України взяла участь у п'яти хвилях загальноєвропейського моніторингу «Європейське соціальне дослідження», що здійснюється під егідою ЄС за єдиною методикою у понад 30 країнах Європи.

В галузі технічної експертизи здійснено оцінку залишкового ресурсу та строків безпечної експлуатації конструкцій, споруд та машин, в тому числі об'єктів загальної та атомної енергетики, трубопроводів, мостів, будівельних та транспортних конструкцій. Зокрема, обґрунтовано термін безпечної експлуатації корпусів реакторів восьми енергоблоків Запорізької, Південно-Української, Хмельницької АЕС протягом наступних 10 років. Проводилась експертна оцінка якості біологічних препаратів та генетично модифікованих організмів, а саме експертиза якості та безпечності медичних імунобіологічних препаратів, розроблено державний стандарт і технічні регламенти з виявлення й визначення ГМО. Інститут геохімії навколишнього середовища НАН України отримав право на проведення державних експертиз проектної документації у частині забезпечення безпеки життя і здоров'я людини, захисту навколишнього природного середовища, забезпечення санітарно-епідеміологічного благополуччя населення. В Інституті ядерних досліджень НАН України розпочато створення регіональної лабораторії мережі ядерно-криміналістичних лабораторій країн-членів ГУАМ для боротьби з незаконним обігом ядерних та інших радіоактивних матеріалів.

НАН України на регулярній основі здійснює оцінювання тематики фундаментальних досліджень наукових установ країни. За період 2014–2018 рр. було розглянуто 3543 науково-дослідні роботи 9 головних розпорядників бюджетних коштів, по кожній з яких надано відповідний експертний висновок щодо доцільності її фінансування з державного бюджету.

2. Ефективність наукових досліджень, форми і методи їх організації

НАН України докладала постійних зусиль для збільшення обсягів програмно-цільової та конкурсної тематики, завдяки чому в 2018 році її частка була понад 48,5% від загальної кількості науково-дослідних робіт. Конкурсна тематика НАН України році формувалася в рамках:

- 8 цільових програм фундаментальних досліджень НАН України;
 - 16 цільових програм прикладних досліджень НАН України;
 - 15 цільових програм відділень НАН України;
 - 8 окремих цільових проектів;
- та за результатами:
- спільних конкурсів із закордонними та міжнародними організаціями;

- конкурсу науково-технічних (інноваційних) проектів;
- конкурсу дослідницьких проектів у галузі соціогуманітарних наук;
- конкурсу науково-дослідних робіт молодих учених за грантами НАН України.

У 2018 році частка програмно-цільового і конкурсного фінансування у загальному обсязі фінансування фундаментальних та прикладних досліджень (за бюджетними програмами 6541030 та 6541230 склала близько 23%.

Протягом 2014–2018 рр. започатковано (і в окремих випадках виконано) нові цільові програми наукових досліджень НАН України, зокрема:

- «Комплексна міждисциплінарна програма наукових досліджень НАН України з розроблення наукових засад раціонального використання природно-ресурсного потенціалу та сталого розвитку на 2015–2020 рр.»;

- «Нові функціональні речовини і матеріали хімічного виробництва» (2017–2021)

- «Матеріали для медицини і медичної техніки та технології їх отримання та використання» на 2017–2021 рр.;

- «Фундаментальні проблеми створення нових наноматеріалів і нанотехнологій» (2015–2019);

- «Фундаментальні аспекти відновлювано-водневої енергетики і паливно-комірчані технологій» (2016–2018);

- «Реконструкція економіки України: історичні виклики та модерні проекти» (2016–2018);

- «Економічна ефективність vs соціальна справедливість: пріоритети розвитку України на етапі подолання кризи» (2016–2018);

- «Інтеграція Донбасу і Криму в політико-правовий і соціокультурний простір України: історичний досвід, сучасні виклики, перспективи» (2016–2018);

- «Національний консенсус в Україні: історичний імператив, сучасні параметри, прогностична модель» (2016–2018);

- «Молекулярні та клітинні біотехнології для потреб медицини, промисловості та сільського господарства» (2015–2019);

- «Цільова комплексна програма НАН України з наукових космічних досліджень на 2018–2022 рр.»;

- «Перспективні дослідження з фізики плазми, керованого термоядерного синтезу та плазмових технологій» на 2017–2019 рр.;

- «Фундаментальні дослідження з фізики високих енергій та ядерної фізики (міжнародна співпраця)» на 2018–2020 рр.;

- «Грід-інфраструктура і грід-технології для наукових і науково-прикладних застосувань» (2014–2018);

- «Аерокосмічні спостереження довкілля в інтересах сталого розвитку та безпеки як національний сегмент проекту Горизонт-2020 ERA-PLANET» (ERA-PLANET/UA) (2018–2020);

- «Наукове забезпечення розвитку ядерно-енергетичного комплексу та перспективних ядерних технологій» (2016–2018);

- «Напівпровідникові матеріали, технології і датчики для технічних систем діагностики, контролю та управління» на 2018–2020 рр.;

- Цільова науково-технічна програма НАН України «Дослідження і розробки з проблем підвищення обороноздатності і безпеки держави».

Слід зазначити високу ефективність загальноакадемічних цільових наукових програм, яких сьогодні нараховується 24 і переважна більшість яких є комплексними та охоплює міждисциплінарні проблеми. У реалізації їхніх завдань та заходів, зокрема в 2018 році, брали участь понад 100 установ, якими було виконано 771 роботу. Понад 20% отриманої наукової продукції впроваджено.

Щороку установи НАН України виконують близько 40 науково-технічних (інноваційних) проектів, в яких зацікавлене виробництво та реалізація яких може дати значний економічний ефект.

Набули розвитку конкурси спільних проектів з паритетним з іноземними партнерами фінансуванням у рамках відповідних двосторонніх угод. У 2018 р. у рамках спільних конкурсів з міжнародними та іноземними організаціями, конкурсу науково-дослідних робіт молодих учених за грантами НАН України виконано 165 проектів, на які було виділено 17774,0 тис. грн. Зокрема, виконано проекти за спільними конкурсами НАН України та Українського науково-технологічного центру, Національного центру наукових досліджень Франції (CRNS), проекти за Цільовою програмою співробітництва НАН України з ЦЕРН, спільні дослідження НАН України та асоціації EISCAT, проекти Асоційованої віртуальної лабораторії.

З метою удосконалення роботи з планування наукових досліджень, контролю за їх виконанням, приймання та оцінювання завершених робіт, а також враховуючи зміни, що відбулися в законодавчій та нормативній базі з цих питань, Президія НАН України затвердила нову редакцію Порядку формування тематики та контролю за виконанням наукових досліджень в Національній академії наук України, а також Положення про цільові програми наукових досліджень НАН України і цільові наукові (науково-технічні) проекти НАН України, яке посилює вимоги до відбору поданих на конкурс проектів та охоплює практично всю програмно-цільову та конкурсну тематику НАН України.

Важливим є застосування наукометричних показників, які дозволяють об'єктивно визначати рівень, значимість, затребуваність наукових результатів. Протягом 2014-2018 рр. тривало формування ресурсів інформаційно-аналітичної системи «Бібліометрика української науки». За станом на червень 2017 р. у ній представлено бібліометричні портрети 28 тис. вітчизняних учених, профілі 450 наукових колективів (кафедр, відділів, лабораторій) і 400 наукових періодичних видань. Протягом 2014–2018 рр. забезпечувався доступ інститутів Академії до провідних наукометричних баз даних.

Протягом 2014–2018 рр. проводилась робота з включення академічних періодичних видань до глобальних індексів цитування. З цією метою вживались заходи щодо виконання вимог міжнародних видавничих стандартів, зокрема щодо створення англійських веб-ресурсів видань, їх перехід на випуск матеріалів переважно українською та англійською мовами, коректної атрибуції у статтях тощо. Згідно з даними бібліометричної системи Scopus в НАН України показники присутності академічних видань суттєво перевищують аналогічні показники для інших академій наук, системи вищих навчальних закладів України. 60% з українських видань, які входять до бази даних Scopus, і 38% тих, які входять до Web of Science Core Collection, є виданнями Національної академії наук України. Близько 15% вітчизняних видань, присутніх в обох базах, так само є академічними.

3. Інноваційна діяльність та зв'язки з виробництвом

Протягом 2014–2018 рр. значна увага приділялась актуалізації та підвищенню ефективності наукових і науково-технічних розробок відповідно до потреб інноваційного розвитку реального сектору економіки та інших сфер суспільного життя, забезпечення обороноздатності держави. Великий обсяг робіт виконувався для вирішення проблем енергоефективності та енергозощадження, гарантування продовольчої безпеки, розвитку ядерної енергетики, сфери медицини та охорони здоров'я, авіа- та ракетобудування, видобувної галузі, виробництва перспективних матеріалів для промисловості, створення інформаційних технологій.

У 2016 році Президія НАН України прийняла рішення щодо реформування діяльності НАН України для ефективного наукового супроводження реалізації пріоритетів економічного розвитку держави. На його виконання визначено можливості установ НАН України щодо вирішення конкретних актуальних науково-технічних і соціально-економічних проблем галузей економіки та соціальної сфери. Відповідні пропозиції надіслано Прем'єр-міністру України, Першому віце-прем'єр-міністру – Міністру економічного розвитку і торгівлі України. Академія ініціювала також роботу з визначення центральними органами виконавчої влади потреб галузей економіки у науково-технічному супроводженні їхнього розвитку.

Налагоджено тісне співробітництво з галузевими міністерствами і відомствами, великими виробничими і фінансово-промисловими структурами. Зокрема, укладено угоди про співробітництво з Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, Міністерством культури України, Державним космічним агентством України, Генеральним штабом Збройних сил України (далі – ЗСУ), ДП НАЕК «Енергоатом», Державним концерном «Укроборонпром». НАН України взяла активну участь у формуванні Національного комітету з промислового розвитку України, його робочих груп з наскрізних та галузевих тематик. При НАН України створено міжвідомчу координаційну групу для забезпечення вироблення узгодженої позиції щодо Стратегії Розумних Спеціалізацій Європейського Союзу.

Протягом 2014–2018 рр. установи НАН України виконували роботи для понад 40 великих вітчизняних підприємств, серед яких, зокрема, КБ «Південне», «Мотор Січ», «Антонов», «Арсенал», «Павлоградський хімічний завод», «Ритм», «Зоря – Машпроект», «Турбоатом», Рівненська та Південноукраїнська АЕС.

Завдяки цілеспрямованій роботі з відновлення зв'язків науки і виробництва останнім часом у різних галузях економіки України щорічно впроваджується від 800 до 1000 новітніх розробок учених Академії. Результатом інноваційної діяльності вчених Академії протягом 2018 р., зокрема, стало виконання близько 2400 робіт за господарськими договорами, спрямованими на підвищення технічного та технологічного рівня виробництва у різних галузях економіки, подання 613 заявок та одержання 580 патентів на винаходи і корисні моделі. У тому ж році академічними установами укладено 90 ліцензійних угод і контрактів в Україні і за кордоном.

З метою презентації досягнень НАН України для представників виробничої сфери та бізнесу підготовлено та видано каталог «Перспективні науково-технічні розробки НАН України», до якого включено понад 500 розробок установ Академії.

НАН України докладає значних зусиль для забезпечення ефективного використання власного наукового потенціалу та виробничого потенціалу підприємств оборонно-промислового комплексу для прискорення високотехнологічного переозброєння ЗСУ. Академія започаткувала цільову науково-технічну програму «Дослідження і розробки з проблем підвищення обороноздатності і безпеки держави» на 2015–2019 рр. У 2017 році відбулося спільне засідання Воєнно-наукової ради ЗСУ та НАН України, за результатами якого

укладено Угоду між Генеральним штабом ЗСУ та НАН України про наукове і науково-технічне співробітництво з питань обороноздатності держави. Також прийнято спільне Рішення щодо впровадження наукових розробок Академії у ЗСУ. Угодою про співпрацю між НАН України та Міністерством економічного розвитку і торгівлі України від 2017 року передбачено сприяння спільній участі наукових установ і організацій Академії та підприємств оборонно-промислового комплексу у виконанні завдань і заходів Державної цільової програми реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2021 року, а також у трансформації українського оборонно-промислового комплексу та реалізації військово-промислової політики.

Розвивається співпраця з галузевими і громадськими організаціями, які сприяють інноваційному розвитку галузей виробництва. Створено робочу групу з координації співпраці НАН України з галузевими і громадськими організаціями промисловців, підприємців та роботодавців; укладено угоду між НАН України та Федерацією роботодавців України; підписано Меморандум про співпрацю між НАН України та Всеукраїнською громадською організацією «Український союз промисловців і підприємців».

В Державній установі «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім.Г.М.Доброва НАН України» створено Центр інновацій та технологічного розвитку з покладенням на нього завдань методичного і практичного забезпечення інноваційної діяльності, активізації процесів впровадження інноваційних розробок установ НАН України.

Суттєвим стимулом розвитку інноваційної діяльності, в тому числі в системі Національної академії наук України, є передбачена в новому Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» норма щодо надання права науковим установам зараховувати власні надходження на спеціальні реєстраційні рахунки, відкриті в установах банків державного сектору, а також норма, якою науковим установам надається право бути співзасновниками господарських товариств з метою використання об'єктів права інтелектуальної власності.

4. Наукове забезпечення вирішення актуальних проблем розвитку регіонів

У структурі Національної академії наук України діють 5 регіональних наукових центрів (далі – регіональні наукові центри), які за своїм статусом є міжвідомчими науково-координаційними установами подвійного підпорядкування – НАН України та МОН України: Донецький науковий центр, Західний науковий центр, Південний науковий центр, Північно-Східний науковий центр, Придніпровський науковий центр.

Регіональні наукові центри протягом 2014–2018 рр. спільно з регіональними органами управління брали участь у розв'язанні актуальних проблем соціально-економічного розвитку відповідних областей та регіонів, зокрема у галузях енергетика та ресурсозбереження, екології, інформатизації, культурного розвитку.

На засіданнях рад центрів за участю відповідальних працівників місцевої влади, представників бізнесу та виробничої сфери розглядається значна кількість важливих для регіонів питань. Зокрема фахівцями Західного наукового центру розглянуто нові підходи у діагностуванні корозійно-механічного руйнування конструкційних сталей на основі досліджень Фізико-механічного інституту ім.Г.В.Карпенка НАН України, результати яких широко впроваджуються на підприємствах регіону. На засіданні ради цього центру у Тернопільському національному економічному університеті обговорювались проблеми

адміністративної реформи в Україні та шляхи їх вирішення. Проблеми забезпечення міста Маріуполя якісною водою і можливі шляхи їх розв'язання розглянуто на засіданні ради Донецького наукового центру. Радіаційна небезпека при неконтрольованому використанні природно-техногенних водоймищ, які утворилися на територіях виходів на поверхню гранітних порід у північних районах південного регіону, стан справ у галузі виноградарства і виноробства півдня України та пропозиції щодо збільшення обсягів продукції виноградарства та виноробства, адаптації виноградарства України до стандартів Євросоюзу розглянуто фахівцями Південного наукового центру. Модель збалансованого сталого розвитку Придніпровського економічного регіону на базі формування регіональної інноваційної системи запропоновано Придніпровським науковим центром. Роль науки і освіти в інноваційному оновленні промислового комплексу регіону та створення у регіоні науково-освітньо-виробничого кластеру розглядалося у Північно-Східному науковому центрі. Результати таких розглядів направлялися до місцевих та центральних органів державного управління у вигляді аналітичних записок, рекомендацій, пропозицій, проектів програм.

Науковці Південного центру взяли безпосередню участь у вирішенні проблем, пов'язаних з подовженням термінів роботи енергоблоків Південно-Української атомної станції, забезпеченням їх екологічної безпеки та надійності. У 2015 році було подовжено на 20 років термін експлуатації другого енергоблоку АЕС, який відслужив 30-річний проектний ресурс, а до 2020 року буде приведений в оновлений стан третій енергоблок. Логічним завершенням багаторічної діяльності цього центру з наукового моніторингу екологічного стану Куяльницького лиману і впровадження результатів наукової експертизи проекту його з'єднання з Чорним морем стало ухвалення Верховною Радою України Закону України «Про оголошення природних територій Куяльницького лиману Одеської області курортом державного значення».

Північно-східним центром запропоновано організаційні і соціально-економічні механізми інтегрованої системи поводження з медичними і біологічними відходами на прикладі міста Харкова. Розроблено пілотний проект комплексної утилізації медичних і біологічних відходів.

Центри безпосередньо сприяли розвитку інноваційної діяльності в регіонах України, здійснюючи науково-методичний супровід розроблених за їх участю обласних програм інноваційного розвитку, а також шляхом створення елементів інноваційної інфраструктури (наукові парки, бази даних інноваційних пропозицій тощо). Виконувався значний обсяг експертних досліджень, організовано ряд конференцій та семінарів з актуальних питань подальшого соціально-економічного розвитку регіонів. Загалом Центри посилили вплив на формування науково-технологічної та інноваційної політики в регіонах, співпрацювали з місцевими органами влади у ході розв'язання низки проблем науково-технічного та суспільного характеру.

З урахуванням європейського досвіду децентралізації центри здійснювали наукову, організаційну й експертну підтримку адміністративної реформи в Україні, сприяючи формуванню спроможних територіальних громад.

Важливими напрямками діяльності центрів було також сприяння розвитку наукового потенціалу відповідних регіонів, подальшій інтеграції науки й освіти, розширенню міжрегіонального та транскордонного наукового співробітництва, просвітницька діяльність.

5. Оптимізація мережі наукових установ і організацій відповідно до показників їх діяльності

Вдосконалення мережі підвідомчих установ та організацій НАН України здійснювалась шляхом укрупнення інститутів, об'єднання близьких за профілем наукових установ, реорганізації або ліквідації установ, малочисельних за кількістю наукових працівників, близьких за науковим профілем, тематика досліджень яких не повною мірою відповідала пріоритетним напрямам та сучасним тенденціям розвитку науки, перетворення підприємств дослідно-виробничої бази на структури інноваційного типу.

В 2014 році мережа наукових установ НАН України зазнала суттєвих змін у зв'язку з анексією Криму Росією та проведенням антитерористичної операції на Донбасі. На території Автономної Республіки Крим залишилось 9 наукових установ Академії. Це призвело в окремих випадках до внесення зміни до структури інших установ Академії та напрямів їхньої наукової діяльності.

З 12 бюджетних наукових установ НАН України Донецького регіону одинадцять переміщені з територій не контрольованих українською владою до Києва, Дніпропетровська та інших міст. Академія вживала та вживає всіх можливих заходів щодо збереження наукового потенціалу цих установ, налагодження ефективної роботи на новому місці.

В 2016 році на виконання статті 28 Закону України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» в НАН України здійснено оптимізацію мережі установ, закладів, організацій та чисельності їх працівників. Відповідно до цієї норми закону було прийнято рішення про доцільність припинення діяльності понад 10 наукових установ і організацій та припинено або знаходиться в процедурі припинення діяльність ще 6 установ. Також було ліквідовано 220 структурних підрозділів в установах та скорочено 5,15 тис. (15%) штатних одиниць. Вимоги статті 28 Закону України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» застосовано й до апарату Президії Академії. Проведено оптимізацію структури підрозділів її апарату, згідно з якою число відділів зменшено на 2 одиниці, секторів – на 9 одиниць, у зв'язку з чим скорочено більше 20 штатних одиниць.

Подальшу оптимізацію структури НАН України передбачається здійснювати за результатами оцінювання ефективності діяльності наукових установ НАН України за методикою, затвердженою постановою Президії НАН України від 15.03.2017 № 75. В основу цієї методики покладено головні положення системи оцінювання, що використовуються німецьким Науковим товариством імені Лейбніца. Створено спеціальний структурний підрозділ для організаційного забезпечення процесу такого оцінювання – Офіс оцінювання діяльності наукових установ НАН України. Протягом 2016–2018 рр. було оцінено 94 наукові установи, в тому числі 795 їхніх підрозділів. За цей час в процедурі оцінювання взяло участь 445 експертів, з яких третина – зі сторонніх установ, в тому числі 46 (11%) – з іноземних наукових центрів (як правило – університетів).

Гострою була та залишається ситуація з підприємствами дослідно-виробничої бази, яка потребує докорінної реорганізації. Протягом 2014–2018 рр. було ліквідовано 19 організацій з вилученням з державних реєстрів. На сьогодні Академія підготувала та направила Міністерству науки і освіти України пропозиції до проекту розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку установ, організацій, підприємств, що перебувають у віданні Національної академії наук України», а до інших підприємств і організацій запропонувала застосувати спрощений порядок ліквідації, який передбачає, що в разі відсутності заборгованостей із заробітної плати перед державним та місцевим бюджетами з

обов'язкових платежів ліквідацію можна проводити за рішенням органу управління, а державним реєстраторам за адресою знаходження таких суб'єктів господарювання здійснювати всі заходи з реєстрації їх припинення. Підготовлено відповідний проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощеної процедури державної реєстрації припинення недіючої юридичної особи шляхом її ліквідації» та надіслано до Міністерства економічного розвитку і торгівлі України на розгляд.

Крім того, НАН України підготувала пропозиції до проекту Закону України «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації» про включення до такого переліку організацій НАН України.

2018 року Академії вдалося домогтися внесення у Прикінцеві та перехідні положення Бюджетного кодексу України норми про звільнення від оподаткування прибутку державних підприємств НАН України до 2023 року включно. Це сприятиме модернізації виробничих підприємств НАН України.

6. Взаємодія з освітянською галуззю

Співпраця Академії з вищою школою охоплює широке коло питань, серед яких проведення спільних наукових досліджень, підготовка кадрів високої кваліфікації, написання спільними зусиллями монографій, словників, навчальної, енциклопедичної і довідкової літератури.

Проведено три спільних засідання Президії НАН України та Колегії МОН України, на яких розглянуто питання стану імплементації Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», реалізації Угоди між Україною та Європейською організацією ядерних досліджень (ЦЕРН), спільних заходів з імплементації Угоди про участь України у програмі ЄС із наукових досліджень та інновацій «Горизонт-2020», координації морських досліджень в Україні, діяльності Державної наукової установи «Київський академічний університет», необхідності удосконалення вимог до наукових фахових видань України та підвищення рівня українських наукових видань в цілому та низки інших.

Працювали 12 наукових установ подвійного НАН України та МОН України підпорядкування, що фінансуються з боку Академії. Понад 250 спільних з освітянами науково-навчальних структур (комплексів, центрів, лабораторій, філій кафедр тощо) широко використовували академічний потенціал для підготовки фахівців на сучасному рівні.

Статтею 7 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» національним академіям наук надано право засновувати вищі начальні заклади з відповідних напрямів наукової діяльності (галузі знань), брати участь у забезпеченні навчального процесу та створювати на договірних засадах науково-навчальні об'єднання. У 2016 році відповідно до ухваленого на спільному засіданні Президії НАН України та Колегії Міністерства освіти і науки України рішення створено Київський академічний університет як державну наукову установу подвійного підпорядкування – НАН України та МОН України.

Підготовка молодих кваліфікованих фахівців для потреб Академії здійснювалася відділеннями цільової підготовки Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» при НАН України. Відділенням цільової підготовки Київського національного університету імені Тараса Шевченка при НАН України було проведено конкурс проектів науково-дослідних робіт спільних колективів науковців Національної академії наук України та Київського національного університету імені Тараса Шевченка на 2019–2020 рр.

Протягом останніх років щорічно науковими установами НАН України і вищими навчальними закладами: укладалося близько 200 договорів про співробітництво, проходження виробничої та переддипломної практики студентів тощо; розроблялося 200–220 спільних наукових проєктів; у творчій співпраці готувалося та публікувалося близько 180 спільних монографій, підручників та навчальних посібників для вищої школи. Здійснювалася експертиза проєктів навчальних програм для профільного навчання у середній загальноосвітній школі, підготовлених у МОН України.

Також щорічно близько 200 науково-педагогічних працівників захищали у спеціалізованих вчених радах наукових установ НАН України дисертаційні роботи на здобуття наукового ступеня доктора та кандидата наук, а 1300–1400 висококваліфікованих вчених НАН України (з них кожний одинадцятий академік або член-кореспондент НАН України) читали навчальні курси, цикли лекцій з актуальних напрямів науки.

Спільно з освітянами проводиться значна робота з виявлення й підтримки обдарованих і талановитих дітей, переважним чином у рамках діяльності Національного центру «Мала академія наук України» (далі – МАН). Науковцями НАН України спільно з Національним центром «Мала академія наук України» засновано навчально-освітній портал «Тарас Шевченко». Вчені НАН України регулярно беруть участь у роботі журі різних етапів Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України.

7. Науково-видавнича діяльність

Протягом 2014–2018 рр. Національною академією наук України випущено близько 3 тисячі назв наукових книг, з них понад 2,2 тис. монографій.

Значну частину книг видано у межах виконання Цільової комплексної програми «Створення та розвиток науково-видавничого комплексу НАН України», яка реалізується шляхом виконання видавничих проєктів за напрямами «енциклопедичні видання» та «наукові видання». У межах напрямку «енциклопедичні видання» науковими установами сьогодні виконується п'ять проєктів: «Словник української мови»; «Енциклопедія сучасної України»; «Франківська енциклопедія», «Історія української літератури» та «Енциклопедія міжнародного права».

За напрямом «наукові видання» підготовку та випуск видавничої продукції здійснювали два академічних видавництва: Державне підприємство «Науково-виробниче підприємство «Видавництво «Наукова думка» та Видавничий дім «Академперіодика». ДП «НВП «Видавництво «Наукова думка» здійснювало випуск фундаментальних та узагальнювальних наукових монографій українських учених, творів класиків української літератури. Діяльність ВД «Академперіодика» була спрямована на підготовку та випуск періодичних і книжкових видань. На сьогодні ВД «Академперіодика» видає понад 50 назв наукової періодики. Інший напрям його діяльності – випуск наукової, довідкової, науково-популярної та навчальної літератури.

Нині НАН України є співзасновником 84 наукових журналів, одного науково-популярного журналу («Світогляд»), одного реферативного журналу у чотирьох тематичних серіях («Український реферативний журнал «Джерело»), 41 збірника наукових праць. Установи Академії самостійно видають ще понад 200 назв наукових журналів та збірників наукових праць з різною періодичністю.

21 журнал НАН України перевидують англійською мовою закордонні видавничі компанії. Ще 10 академічних журналів виходять англійською мовою в Україні.

Протягом 2014–2018 рр. проводилась робота з включення академічних періодичних видань до глобальних індексів цитування. З цією метою вживались заходи щодо виконання вимог міжнародних видавничих стандартів, зокрема щодо створення англійських веб-ресурсів видань, їх перехід на випуск матеріалів переважно українською та англійською мовами, коректної атрибуції у статтях тощо. До БД Scopus входять 37 журналів Національної академії наук України, а до Web of Science (WoS) Core Collection з урахуванням започаткованого 2015 р. індексу ESCI – 28 видань. Варто вказати, що 20 академічних видань присутні в обох базах.

Для висвітлення всього спектра видавничої продукції НАН України та оприлюднення аспектів видавничої справи функціонує портал «Наукові публікації та видавнича діяльність НАН України». З метою інформування наукової спільноти укладаються щорічні анотовані каталоги книжкових видань Академії, представлені у відкритому доступі на веб-ресурсі Науково-видавничої ради НАН України.

8. Кадровий потенціал наукових установ. Розв'язання соціальних проблем науковців

Метою кадрової політики НАН України на сучасному етапі є збереження та ефективне відтворення кадрового потенціалу Академії, дальший розвиток провідних наукових шкіл, створення належних умов для успішної наукової праці, підготовки наукової молоді.

Після періоду відносної стабілізації та певного поліпшення основних показників кадрового потенціалу НАН України, що припав на 2000–2010 рр., протягом останніх років у цій сфері позначилися серйозні негативні тенденції. Так, загальна чисельність працівників НАН України зменшилася з 37,5 тис. у 2014 році до 29,2 тис. на початок 2019 року, або на 22,1%. Кількість наукових працівників за той самий час зменшилася з 18,3 до 15,3 тис. осіб (на 16,4%), докторів наук – з 2530 до 2367 (на 6,4%), кандидатів наук – з 7603 до 6746 (на 11,3%). Поповнення наукових установ спеціалістами з повною вищою освітою впало за останні п'ять років (2014–2018) з 804 до 398 осіб. Загальна чисельність аспірантів також зменшилася з 2045 у 2014 році до 1022 у 2018, тобто рівно вдвічі. Дещо стабілізувалися показники підготовки фахівців вищої кваліфікації (52 доктори і 255 кандидатів наук у 2017 році, 80 докторів і 258 кандидатів наук у 2018 році), проте вони не компенсують зменшення кількості наукових працівників цих категорій внаслідок виходу на пенсію, звільнення за власним бажанням тощо. Державне замовлення на підготовку наукових кадрів через аспірантуру Національної академії наук України у 2018 р. порівняно з попереднім роком було зменшено на 7,2%, державний план прийому до аспірантури виконано на 91,6% (у 2017 р. цей показник склав 86,2%).

У рамках реалізації положень Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» та нової редакції Статуту НАН України:

- запроваджено новий порядок обрання і призначення керівників наукових установ НАН України. З 2016 року згідно з цим порядком заміщено посади керівників 138 наукових установ;

- змінено окремі вимоги при обранні дійсних членів (академіків) і членів-кореспондентів НАН України, вибори до складу НАН України в 2018 р. проведено згідно з цими вимогами;

- до Статуту НАН України внесено положення про можливість позбавлення статусу (виключення зі складу НАН України) дійсного члена (академіка), члена-кореспондента та іноземного члена НАН України й визначено порядок його реалізації;

– у 2018 році запроваджено новий порядок проведення конкурсу на заміщення вакантних посад наукових працівників в наукових установах НАН України.

Для подальшого функціонування аспірантури, відповідно до ст.24 Закону України «Про вищу освіту» та постанови Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 № 1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти» науковим установам НАН України необхідно отримати ліцензії на право провадження освітньої діяльності на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти. Цей процес в НАН України близький до завершення: на початок 2019 року такі ліцензії мають 99 наукових установ за 37 спеціальностями та понад 150 спеціалізаціями. Строк навчання в аспірантурі збільшено до чотирьох років.

В 2016 році відповідно до статті 24 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» створено Раду молодих вчених НАН України, затверджено Положення про Раду молодих вчених НАН України та Положення про Комісію по роботі з науковою молоддю НАН України, оновлено склад зазначеної Комісії.

У рамках нової бюджетної програми 6541230 «Підтримка розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень» за напрямом використання бюджетних коштів «Проведення наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок молодими вченими шляхом створення на конкурсних засадах дослідницьких лабораторій (груп) молодих вчених» було надано гранти молодим вченим, які мали вагомні наукові результати, підтверджені публікаціями в провідних вітчизняних і закордонних фахових виданнях та досвід участі в міжнародних проектах або тривалого стажування у провідних наукових центрах за кордоном. Підтримка надавалась для проведення фундаментальних наукових досліджень, а також досліджень, спрямованих на створення нових технологій, матеріалів, іншої наукоємної продукції та участі в міжнародних конференціях. Порядок надання грантів, проведення конкурсу на їхнє отримання, реалізації грантів та їх фінансування було визначено відповідним Положенням, затвердженим постановою Президії НАН України від 30.05.2018 № 183. Влітку 2018 року було оголошено та проведено конкурс на здобуття грантів НАН України дослідницькими лабораторіями/групами молодих вчених НАН України. Комісія по роботі з науковою молоддю НАН України та секції НАН України провели цей конкурс і відібрали для фінансування 10 лабораторій та 20 груп, у яких задіяно 126 учених з 37 установ НАН України. У конкурсі взяли участь 15 молодіжних лабораторій та 60 груп.

Реалізовано низку заходів з покращення соціального забезпечення науковців. Сформовано перелік об'єктів та визначено кількість житла, яке протягом 2017–2018 рр. НАН України має отримати у вигляді службових квартир за рахунок виконання інвестиційних договорів.

За станом на 31.12.2018 понад 80 організацій НАН України надали 350 клопотань на забезпечення службовим житлом своїх працівників. Серед них і наукові установи НАН України зі Сходу України, а саме з Донецька та Луганська, які переведені до м.Києва. Значна частина цих вимушених переселенців потребує поліпшення житлових умов.

У 2018 році в межах виконання договорів, укладених з ТОВ «ГІДРОІНЖ-БУД» та ТОВ «ФБК «Пагода» НАН України отримано та розподілено 114 службових квартир, серед яких 13 квартир для сімей вимушених переселенців із зони АТО та 1 – з АР Крим.

9. Забезпечення досліджень

9.1. Матеріально-технічне та інформаційне забезпечення

В НАН України діє 81 Центр колективного користування науковими приладами в 59 наукових установах НАН України. В Центрах працює понад 650 осіб, з яких 64% – наукові працівники.

У 2018 році Центри брали участь у:

– виконанні фундаментальних, пошукових та науково-технічних досліджень НАН України;

– проводили спільні дослідження з 38 вищими навчальними закладами України та 25 іноземним науковими установами Австрії, Білорусії, Болгарії, Великобританії, Греції, Іспанії, Німеччини, Польщі, Словаччини, Угорщини, Франції, Швейцарії, Швеції, КНР, США;

– надавали послуги більше ніж 50 вітчизняним державним і приватним підприємствам, у тому числі підприємствам оборонно-промислового комплексу, зокрема це: ДП «Конструкторське бюро «Південне» ім.М.К.Янгеля», ПАТ «Мотор Січ», КП СПБ «Арсенал», ДП «Антонов», ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», ПАТ «ЦКБ «Ритм», ДП «Завод ім.В.О.Малишева», ДП «ДККБ «Луч», ВАТ «Мерідіан», ПРАТ «Завод «Кузня на Рибальському», ДП КБ «Артилерійське озброєння», ДП «УкрДНІ вагонобудування», ВАТ «УкрНДІ Проектстальконструкція» ім.В.М.Шимановського».

В 2018 році в рамках нової бюджетної програми 6541230 «Підтримка розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень» за напрямом використання бюджетних коштів «Придбання новітнього та модернізація існуючого наукового обладнання» установам НАН України надано кошти для оновлення наукових приладів, які використовуються як вченими академічних установ, так й вищих навчальних закладів. Надано кошти майже 50 науковим установам для ремонту і модернізації 65 одиниць приладів та розвитку 4 обчислювальних кластерів Українського національного Грідру. Також цільовим призначенням Інституту молекулярної біології і генетики НАН України було надано фінансування для закупівлі обладнання для розроблення препаратів на основі олігонуклеотидів для нових методів діагностики та лікування раку.

Списки необхідного для закупівлі наукового обладнання було сформовано Комісією з питань модернізації парку наукових приладів та обладнання НАН України спільно з відділеннями НАН України на підставі проведеного ними рейтингування заявок установ Академії.

Значна увага приділялась поліпшенню інформаційного забезпечення. В рамках програми інформатизації НАН України продовжувались роботи з розвитку та впровадження сучасних інформаційних технологій підтримки проведення наукових досліджень й повсякденної науково-організаційної та господарської діяльності НАНУ. Зокрема, у напрямі розвитку Українського національного грідру на базі дата-центру Інституту теоретичної фізики ім.М.М.Боголюбова створено прототип національної хмарної інфраструктури відкритої науки, гармонізованої з аналогічною Європейською інфраструктурою. Протягом 2016–2017 рр. проведено першу чергу впровадження в НАН України Розділеної інформаційної технології підтримки науково-організаційної діяльності НАН України (RIT НОД НАН України), яка ефективно забезпечує інформатизацію процесу формування тематики та контролю за виконанням наукових досліджень і суттєво підвищує якість звітних матеріалів за тематикою.

9.2. Фінансове забезпечення наукових досліджень

Всі останні роки Національна академія наук України працює в умовах хронічної недостачі бюджетного фінансування. Після катастрофічного зменшення обсягів фінансування із загального фонду держбюджету в 2014–2016 рр. бюджетне фінансування Академії зросло з 2 млрд. 58,7 млн.грн. у 2016 році до 4 млрд 157,6 млн.грн. у 2019 році, проте у доларовому еквіваленті воно в 2,7 рази менше за фінансування у 2008 році та у 2,3 рази менше, ніж у 2013 році.

На жаль, з причин дефіциту фінансування в багатьох наукових бюджетних установах НАН України протягом останніх років суттєво (на 20%) скорочено штатну чисельність співробітників з 37,5 тис. у 2016 році до 29,7 тис. у 2019 році, вимушено вводився режим неповного робочого часу та працівникам надавалися відпустки без збереження заробітної плати, практично призупинилася закупівля унікального імпортного наукового обладнання, не проводилися капітальні ремонти тощо.

Ситуація із фінансуванням установ певним чином покращилась із започаткуванням у 2018 році бюджетної програми «Підтримка розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень», на яку виділено у 2018 році – 500,0 млн.грн., а у 2019 – 518,2 млн.грн.

Згідно із відповідним порядком використання кошти за цією програмою спрямовуватимуться на:

- адресну підтримку пріоритетних для держави наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, що виконуються науковими підрозділами установ, які в процесі оцінювання було віднесено до категорії А;
- виконання на конкурсній основі найважливіших для держави досліджень і розробок, в тому числі з високим ступенем їх готовності;
- придбання новітнього та модернізацію існуючого наукового обладнання;
- виявлення та утвердження в науковому середовищі молодих талановитих дослідників;
- подальшу інтеграцію вітчизняного наукового потенціалу у світовий науковий простір.

Вже тривалий час єдиним джерелом підтримки всієї наукової інфраструктури, матеріально-технічного забезпечення, поточних ремонтів об'єктів майнового комплексу є власні надходження установ Академії. Виділених бюджетних коштів не вистачає навіть на заробітну плату та комунальні послуги. Середньомісячна заробітна плата працівників НАН України за станом на 01.01.2019 становить 7758,0 грн., що на 19,5% менше середнього показника по промисловості та на 12,5% менше середньої зарплати в Україні в цілому. З огляду на це відбувається загрозливе скорочення чисельності працівників наукових установ Академії, посилюється відтік молодих талановитих науковців, які виїжджають за кордон або переходять працювати в інші галузі.

9.3. Майновий комплекс

Протягом 2014–2018 рр. забезпечувалась реалізація визначених законодавством України повноважень НАН України з управління державним майном, а саме: приймання активів до сфери управління НАН України, закріплення державного майна за організаціями НАН України, передача державного майна до сфери управління органів державної влади та до комунальної власності, перерозподіл майна між організаціями НАН України, передача майна в оренду, відчуження та списання майна, розміщення установ НАН України в адміністративних будинках і нежилых приміщеннях, інші розпорядчі дії.

Тривала робота з державної реєстрації речових прав на об'єкти нерухомого майна НАН України. За станом на 01.01.2019 з 5548 будівель та споруд майнового комплексу НАН України, права на які підлягають державній реєстрації, щодо 1908 будівель та споруд проведено державну реєстрацію права власності, що становить 34,3% від їх загальної кількості. На сьогодні до складу майнового комплексу НАН України входять об'єкти нерухомості (будівлі і споруди) загальною площею 3,481 млн.кв.м (з АРК та територією зони військових дій), з них: 2,831 млн.кв.м – будівлі; 0,650 млн.кв.м – споруди.

З метою підвищення ефективності використання майна НАН України та її організацій, отримання додаткових коштів для забезпечення його належного утримання вирішувалися питання передачі в оренду майна НАН України, яке тимчасово не використовується. На 01.01.2019 передано в оренду (без врахування організацій, розташованих в АРК та в зоні АТО) 317.122 кв. м, у тому числі майданчиків площею 40.643 кв. м. Від передачі в оренду майна НАН України за 2018 рік отримано 230,9 млн. грн. орендної плати, з яких 16,85 млн. грн. витрачено на ремонт будівель та споруд, орендарями відшкодовано 101,85 млн. грн. комунальних платежів.

Проводилась інвентаризація та державна реєстрація речових прав на земельні ділянки, які закріплені за організаціями НАН України. Станом на 01.01.2019 за Академією закріплено 145075,92 га земель (410 ділянок), з яких у користуванні наукових установ організацій та підприємств дослідно-виробничої бази знаходиться 2745,52 га, дендропарків – 784,71 га, ботанічних садів – 385,26 га, заповідників – 141.160, 43 га. Право постійного користування землею оформлено на 344 земельні ділянки загальною площею 99776,45 га, що становить 68,8% від загальної площі та 83,9% – від кількості земельних ділянок, у тому числі по наукових установах, організаціях та підприємствах на 2522,39 га (91,87%), по дендропарках на 784,71 га (100%), ботанічних садах на 385,26 га (100%), по заповідниках на 96084,09 га (68,1%).

Протягом 2014–2018 рр. у порядку перерозподілу майна НАН України з метою поліпшення структури користування майном НАН України здійснено передачу з балансу на баланс 14940 одиниць матеріальних цінностей загальною первісною вартістю понад 144,982 млн. грн.

Протягом 2014–2018 рр. на сайті Академії регулярно розміщувались методичні та консультаційні матеріали стосовно зміни законодавчих актів з питань управління майном; оренди, списання, передачі з балансу на баланс, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно; надання інформації (відомостей або витягу) з Єдиного реєстру об'єктів державної власності, нового порядку передачі майна НАН України в оренду, затвердженого постановою Бюро Президії НАН України від 15.10.2014 № 216. Розміщені нові шаблони та форми звітності.

10. Нормативно-правова база діяльності НАН України

16.01.2016 набрав чинності новий Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», в якому чітко визначено місце і роль НАН України у розвитку української науки, уточнено правовий статус Академії, упорядковано її відносини з державою та суспільством.

Законом запроваджуються дієві механізми реалізації Академією завдань вищої наукової самоврядної організації в Україні – здійснення наукового довгострокового прогнозування розвитку держави і суспільства, участь у законотворчій та іншій нормотворчій діяльності, розробленні державних програм, формуванні пріоритетів розвитку наукової та науково-технічної діяльності,

підготовка національних доповідей з найбільш важливих для суспільства питань, виконання функцій науково-експертної організації тощо.

Вперше на законодавчому рівні повною мірою знайшли відображення всі складові діяльності НАН України – статус, завдання, права, структура, органи управління і керівництво Академією, принципи їх діяльності і порядок їх обрання тощо.

В Законі знайшло змістовне визначення одного з важливих понять, що є відмінною характерною рисою Академії – це її самоврядність.

Закон передбачає також демократизацію внутрішнього життя НАН України – обмеження термінів перебування на керівних посадах (президент, віце-президент, член президії, академік-секретар, керівник наукової установи) двома п'ятирічними термінами. Передбачено також участь у загальних зборах Академії делегованих представників наукової громадськості (з правом ухвального голосу) в кількості, що становить не менше 50 відсотків від кількості академіків та членів-кореспондентів НАН України, які беруть участь у сесії.

Закон піднімає на новий рівень й умови праці науковців, чому сприяє унормування встановлення гнучкого режиму робочого часу та запровадження дистанційного режиму праці. Проте до цього часу залишається неврегульованим чинне законодавства щодо практичного застосування дистанційного режиму праці.

Закон створює нові можливості для Академії у сфері освітньої діяльності. Їй надається право засновувати вищі начальні заклади з відповідних напрямів наукової діяльності (галузі знань), брати участь у забезпеченні навчального процесу та створювати на договірних засадах науково-навчальні об'єднання. Науковим установам Академії надається право здійснювати навчання за програмами післядипломної освіти, а також утворювати спільно з університетами спеціалізовані кафедри для підготовки фахівців за кваліфікаційним рівнем магістра та доктора філософії, здійснювати підготовку магістрів.

Закон також піднімає на новий рівень виконання Академією науково-експертної функції. Академія здійснює незалежне наукове оцінювання проектів стратегічних, прогнозних та програмних документів (доктрин, концепцій, стратегій тощо), розробляє пропозиції щодо засад державної наукової і науково-технічної політики, прогнози, інформаційно-аналітичні матеріали, пропозиції, рекомендації щодо суспільно-політичного, соціально-економічного, науково-технічного, інноваційного та гуманітарного розвитку держави, здійснює наукову експертизу проектів законів, державних рішень і програм.

Закон суттєво розширює напрями діяльності Академії – передбачає можливість представляти Україну в міжнародних організаціях як національний член.

Новації цього Закону, що стосуються Національної академії наук України, знайшли відображення у Статуті НАН України, який за підсумками тривалого всебічного обговорення в академічному середовищі було ухвалено Загальними зборами Національної академії наук України (постанова від 14.04.2016 № 2) та зареєстрованого наказом Міністерства юстиції України від 27.07.2016 № 2331/5. Зокрема, суттєво посилено демократичні засади академічного устрою, а саме: істотно розширено права трудових колективів академічних наукових установ, встановлено нові вимоги до кандидатів у дійсні члени, члени-кореспонденти й іноземні члени НАН України, визначено підстави та процедуру позбавлення членства в Академії, крім того, зазнав змін порядок формування керівництва НАН України та обрання керівників академічних установ, обмежено час перебування на посаді.

З урахуванням положень Закону та Статуту НАН України розроблено й затверджено нормативні документи, що регламентують діяльність секцій, відділень, апарату Президії НАН України та наукових установ НАН України. Постановою

Президії Національної академії наук України від 14.09.2016 № 181 затверджено Положення про відділення Національної академії наук України. Постановою Президії Національної академії наук України від 14.09.2016 № 182 затверджено Положення про Секцію Національної академії наук України. Постановою Президії НАН України від 07.07.2016 № 149 затверджено структуру апарату Президії НАН України та Положення про апарат Президії НАН України. Постановою Президії НАН України від 14.09.2016 № 180 затверджено Основні принципи організації та діяльності наукової установи Національної академії наук України. Наукові установи НАН України привели свої статuti у відповідність до вказаних вище Основних принципів й Президією НАН України затверджено в новій редакції понад 182 їхніх статuti.

На виконання вимог частини 5 ст.6 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» та Примірного положення про порядок проведення конкурсу на заміщення вакантних наукових посад державної наукової установи, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.05.2018 № 404, розпорядженням Президії Національної академії наук України від 04.10.2018 № 553 затверджено Порядок проведення конкурсу на заміщення вакантних посад наукових працівників у наукових установах Національної академії наук України.

Відповідно до ст.24 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» Президія НАН України постановою від 02.03.2016 № 63 затвердила Положення про Раду молодих вчених НАН України.

Інститутом держави і права ім.В.М.Корецького НАН України розроблено проект Закону України «Про Національну академію наук України», який схвалено постановою Президії Національної академії наук України від 01.07.2015 № 179. Водночас основні положення зазначеного проекту Закону знайшли своє відображення в новому Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність».

У 2014–2018 рр. до відповідних органів влади подані проекти законів України «Про внесення зміни до статті 5 Закону України «Про особливості правового режиму діяльності НАН України, галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу», «Про внесення змін до Житлового кодексу Української РСР» (Верховна Рада України), проект Порядку організації будівництва житла для працівників НАН України та установ, організацій і підприємств, що перебувають у її віданні, стосовно забезпечення наукових працівників житлом на вільних від забудови земельних ділянках, які знаходяться у постійному користуванні організацій та установ Академії (Кабінет Міністрів України), проект розпорядження Уряду щодо будівництва службового житла для працівників НАН України, установ, організацій та підприємств, що перебувають у її віданні (Міністерство економічного розвитку і торгівлі України).

11. Міжнародне наукове і науково-технічне співробітництво

Міжнародне наукове і науково-технічне співробітництво НАН України останніми роками постійно розширюється. Оновлюється договірна база, яка забезпечує двостороннє співробітництво академічних установ із зарубіжними та міжнародними науковими центрами. На сьогодні чинними є 118 угод з академіями наук, державними установами, університетами та промисловими компаніями близько 50 країн світу.

У 2016 році було підписано Рамкову угоду з підтримки дослідницької діяльності між Генеральним директором Об'єднаного дослідницького центру Європейського Союзу і НАН України, яка надає ученим Академії можливість використовувати потужну науково-технічну базу цього об'єднаного центру, що

включає 6 наукових центрів та 42 дослідницькі лабораторії. Створено Комісію НАН України з питань євроінтеграції, основними завданнями якої є забезпечення організаційної та координаційної підтримки участі установ НАН України у проектах програми «Горизонт 2020».

Розвивається співробітництво з науковими установами Китаю. Підписано низку документів про наукове співробітництво з Муніципальним урядом та з Науково-технологічним бюро м.Нінбо, Народним урядом провінції Цзілінь, Народним урядом м.Гуанчжоу, Департаментом науки і технологій провінції Чжэцзян, корпорацією Сянчу Енерджі Девелопмент Груп та з Цзіліньським університетом. За активної участі НАН України у липні 2016 р. у Харбінському технологічному інституті відбувся 2-й китайсько-український науково-технічний форум.

Академія представляє Україну у майже 40 міжнародних організаціях, її провідні установи співпрацюють з низкою міжнародних наукових об'єднань та центрів.

Зокрема, тривала й традиційна співпраця з ЮНЕСКО. Департаментом освіти ЮНЕСКО ухвалено рішення про подовження терміну Угоди про співпрацю між ЮНЕСКО та міжнародною кафедрою ЮНЕСКО з кріобіології при Інституті проблем кріобіології і кріомедицини НАН України. Рішенням 39-ї сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО на базі Національного центру «Мала академія наук України» (МАН) створено Центр ЮНЕСКО 2-ї категорії. Генеральна конференція ЮНЕСКО своїм рішенням включила до Календаря пам'ятних дат ЮНЕСКО на 2018-2019 рр. 100-літній ювілей НАН України.

У результаті співробітництва з Європейською організацією публічного права в Інституті економіко-правових досліджень НАН України створено Центр перспективних досліджень і співробітництва з прав людини у сфері економіки. Міжнародна лабораторія сильних магнітних полів та низьких температур (ILHFLT) припинила своє існування, тому участь в ній НАН України включно з виконанням фінансових зобов'язань також припинилася.

Розвитку міжнародних зв'язків НАН України значною мірою сприяє активна участь її вчених у різноманітних міжнародних заходах. У 2018 році близько 6000 фахівців Академії взяли участь у роботі міжнародних конференцій, симпозіумів та семінарів, з них понад 1600 – за кордоном.

Експозиції нових розробок і технологій, створених в установах Академії, в 2017 році були представлені на міжнародних виставках у м.Дюссельдорф (ФРН), м.Дунгуань (Китай).

У 2018 році в рамках реалізації Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України Інститутом теоретичної фізики ім.М.М.Боголюбова НАН України (базовий координаційний центр національної грид-інфраструктури) підписана угода про афілійовану участь України з європейською е-інфраструктурою EGI.eu, яка фінансується державами-учасниками, складається з сотень центрів оброблення даних і хмарних провайдерів та охоплює всю Європу. Перспективами цього є можливість пропонувати стабільні цифрові послуги з обчислення, оброблення та збереження даних досліджень для користувачів, брати активну участь у спільному формуванні Європейської хмари відкритої науки та, за постійної фінансової підтримки, забезпечити регіональне лідерство в рамках Східного партнерства.

Застосовується загальноприйнятий у світовій практиці конкурсний підхід до фінансування спільних з закордонними партнерами проектів. Протягом останніх років регулярно проводяться конкурси проектів з Українським науково-технологічним центром за програмою «Цільові дослідження та розвиваючі

ініціативи», Національним центром наукових досліджень (CNRS) Франції. В 2015 році започатковано конкурс спільних наукових проектів НАН України та НАН Білорусі. На 2019 рік заплановано проведення конкурсу спільних наукових проектів з Німецьким дослідницьким товариством (DFG).

У 2016 році завершилися трирічні двосторонні проекти установ НАН України з Чеською АН та Словацькою АН, проведено наступний черговий конкурс з відбору таких проектів на період 2017–2019 рр., у результаті якого затверджено п'ять проектів із Чеською академією наук. У рамках співпраці з Польською академією наук у 2016 р. започатковано грантову підтримку візитів до Польщі молодих українських учених на місячний термін. Завершено реалізацію 68 проектів, які виконувалися згідно з Протоколом НАН України і Польської академії наук (ПАН) на 2015–2017 рр., відповідним Протоколом на 2018–2020 рр. ухвалено 52 нових спільних проекти на наступний трирічний період.

Регулярно проводяться інформаційні заходи з програми «Горизонт 2020», організаторами та учасниками яких є національні контактні пункти, що діють на базі академічних установ. Науковці Академії взяли активну участь в інформаційних заходах і тренінгах з підготовки заявок та участі у міжнародних проектах, зокрема у роботі круглого столу «Інформаційний день дослідницьких програм Європейського Союзу «Horizon 2020 INFO DAY» Energy & Environment» в рамках Україно-Польських днів освіти, науки та інновацій, у засіданні воркшопу «SCIENCE CONNECTS: Strengthening the Interaction between Researchers in Ukraine and Scientific Diaspora», у тренінгу «SME Instrument in Horizon 2020» та Форумі Української діаспори, присвяченому 100-річчю НАН України. За станом на сьогодні науковці НАН України стали учасниками більш як 30 проектів цієї програми, залучивши до їх виконання понад 3,5 млн. євро коштів спеціального фонду.

Традиційно активним і результативним було співробітництво за двосторонніми угодами, що передбачають обмін короткостроковими візитами науковців, з науковими установами країн Центральної Європи, насамперед Республіки Польща, Чеської Республіки, Словаччини, Угорщини, Болгарії, Румунії тощо.

Практична реалізація результатів досліджень на зарубіжних ринках, яка підтримується презентаціями досягнень на міжнародних виставках, ярмарках тощо, знаходить своє відображення у численних зовнішньоекономічних зв'язках. За контрактними замовленнями установи Академії протягом 2014–2018 рр. виконували щорічно приблизно по 150-160 робіт з реалізації наукової продукції і послуг на загальну суму понад 110 млн. грн.

12. Сприйняття науки суспільством, престиж наукової праці

Впродовж 2014–2018 рр. було суттєво поліпшено інформування громадськості щодо найбільш вагомих результатів наукової, науково-технічної й інноваційної діяльності установ Академії, а також розширено співпрацю із засобами масової інформації (ЗМІ).

З метою популяризації наукових досягнень учених Академії здійснювалося оперативне представлення відповідних інформаційних повідомлень на офіційному web-сайті НАН України. Регулярно проводилася робота із залучення ЗМІ – друкованих, електронних, радіо й телебачення – до важливих наукових подій і заходів, які відбувалися в НАН України й становили суспільний інтерес. На постійній основі здійснювався моніторинг усіх згаданих різновидів ЗМІ.

З огляду на невинне зростання ролі соціальних мереж у сучасних інформаційно-комунікаційних процесах, 2015 року було створено сторінку Національної академії наук України у найпопулярнішій із таких мереж – Facebook. Кількість підписників (постійних читачів) сторінки Академії становить уже близько 11 тис. осіб. Також було створено блог Національної академії наук України на інтернет-сайті «Лівий берег» і започатковано публікацію матеріалів про найбільш вагомий й суспільно значущий досягнення академічних науково-дослідних установ.

Важливим подіями в житті Академії, які отримала всебічне висвітлення у медіа, стали щорічні звітні сесії Загальних зборів Національної академії наук України, присвячені основним підсумкам її діяльності. Запрошені на них журналісти мали змогу ознайомитися з пріоритетними напрямками діяльності Академії, найважливішими результатами фундаментальних і прикладних досліджень, які стосуються широкого спектра галузей науки, й науковими розробками, готовими до впровадження в різних сферах суспільного життя.

Широке представлення у медіа отримали щорічні Всеукраїнські фестивалі науки та презентації інноваційних розробок, готових до впровадження у виробництво. Результати своєї дослідницької діяльності Національна академія наук України представила на виставці науково-технічних розробок, яка відбулася 14-15 червня 2016 року в будівлі українського парламенту. Її відвідали та високо оцінили Голова Верховної Ради України А.В.Парубій, перший заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти О.В.Співаковський і народні депутати України. Розробки установ Академії були представлені на IX Міжнародній виставці LABCompLEX. Аналітика. Лабораторія. Біотехнології. HI-TECH та VII Міжнародній виставці обладнання та технологій для фармацевтичної промисловості PHARMAtechExpo (жовтень 2016 р., Київ), виставці-презентації науково-технічних розробок і технологій НАН України «Наука – обороні та безпеці держави» та виставці «Безпека – 2016» (жовтень 2016 р., Київ), Міжнародному форумі «INNOVATION MARKET» (листопад 2016 та 2017 рр., Київ), виставці-презентації промислової продукції київських виробників «Зроблено в Києві» (травень 2017, Київ), виставці наукових і науково-технічних досягнень вчених Академії, присвяченій 100-річчю НАН України та спеціалізованій виставці-презентації науково-технічних розробок і технологій НАН України «Наука – обороні та безпеці держави» (грудень 2018 р., Київ).

Окрема увага приділялася інформуванню громадськості про стан і можливості практичного впровадження отриманих ученими Академії наукових результатів. Відомості про понад 500 академічних розробок опубліковано в спеціальній довідковій серії «Перспективні науково-технічні розробки НАН України» й одночасно оприлюднено для вільного онлайн-доступу на веб-сайті НАН України.

Представники вітчизняних ЗМІ регулярно запрошувалися на засідання Президії НАН України.

Докладалися зусилля для максимально широкого висвітлення результатів діяльності Академії через друковані засоби масової інформації. Газетам і журналам, які систематично приділяють увагу питанням науки та публікують інтерв'ю із провідними вченими НАН України («Урядовий кур'єр», «Голос України», «Дзеркало тижня», «День», «2000», «Світ», «Віче», «Фокус», «Демократична Україна», «Україна молода»), надсилалися прес-анонси та прес-релізи основних заходів, що відбуваються в Академії, й повідомлення про результати її наукової і науково-технічної діяльності.

Важливе значення для популяризації результатів фундаментальних і прикладних досліджень мала участь науковців у телевізійних проектах. Постійний і оперативний зв'язок підтримується з телеканалами «UA: Перший», «1+1», «Інтер», «5 канал», КДР ТРК, УТР, «Еспресо TV», ТРК «Київ», які готують телепрограми та сюжети для випусків новин з наукової тематики. Академія активно сприяє пошуку вчених, які можуть надати фаховий коментар з тієї чи іншої теми. Учені НАН України брали активну участь також у багатьох радіопередачах, де висвітлювали актуальні питання розвитку сучасної науки.

Однією з форм популяризації результатів діяльності академічних науково-дослідних установ стала організація просвітницьких заходів і акцій із залученням широкої громадськості й активним висвітленням у засобах масової інформації. Серед них – «Дні науки», організовані радами молодих вчених відділень НАН України в рамках Всесвітнього Дня науки.

Широко висвітлювалися засобами масової інформації святкові заходи з нагоди 100-річчя НАН України, привертаючи увагу суспільства до проблем науки та перспектив її подальшого розвитку. Поряд з професійними журналістами до цього долучилися вчені Академії, які брали активну участь у організації висвітлення діяльності установ НАН України у центральній та місцевій пресі, на телебаченні та радіо, в соціальних мережах в інтернет-просторі. На телеканалі «Інтер» в рамках програми «Ранок з Інтером» до 100-річчя НАН України відбувся показ відеосюжетів про НАН України. Здійснено випуск низки телепередач, інтерв'ю вчених НАН України на телебаченні та радіо про наукові здобутки вчених Академії та історію НАН України. Опубліковано великі оглядові статті в газетах «День» та «Дзеркало тижня» тощо. Створено документально-публіцистичний фільм, присвячений 100-річчю НАН України, і здійснено його показ в рамках урочистостей з нагоди ювілею Академії.

Регулярно вживались заходи щодо налагодження тісних комунікацій науки з суспільством. Президія НАН України утворила Робочу групу з координації співпраці НАН України з галузевими і громадськими організаціями промисловців, підприємців та роботодавців. Наприкінці 2016 р. було укладено угоду між НАН України та Федерацією роботодавців України щодо спільного вирішення проблемних питань розвитку галузей виробництва, впровадження в новітні розробки передових ідей різних галузей науки. В 2017 році підписано Меморандум про співпрацю між НАН України та Українською асоціацією Римського клубу, а також між НАН України та Всеукраїнською громадською організацією «Український союз промисловців і підприємців».

Головний учений секретар
Національної академії наук України
академік НАН України

В.Л.Богданов